

ЗАХОДИ ПРИМУСОВОГО ВИКОНАННЯ СУДОВИХ РІШЕНЬ ТА ЇХ ВПЛИВ НА ЗАХИСТ ПРАВ ЛЮДИНИ

Фурса Євген Іванович

*кандидат юридичних наук, професор,
професор кафедри міжнародного та приватного права,
Київський університет права Національної академії наук України
м. Київ, Україна*

Не будемо прискіпливо аналізувати віднесення виконавчого провадження до завершальної стадії судового провадження (ст. 1) [1] хоча б тому, що підсилення судового контролю за виконанням судових рішень доводить, що при сприйнятті виконавчого провадження як завершальної стадії судового провадження вийде, що суд сам себе контролює і це не зважаючи на наявність гарантованої законом незалежності державних і приватних виконавців і підкорення їх тільки закону під час вчинення виконавчого провадження (п.п. 2, 3 ч. 1 ст. 4) [2]. До наведеного можна додати й інші доводи, які раніше були оприлюднені [3], [4]. Навпаки, звернемо увагу на роль суду у встановленні чи зміні способів та порядку примусового виконання рішень згідно ст.435 Цивільного процесуального кодексу України [5] (далі – ЦПК), а також слід додати й застосування ним певних заходів, що певною мірою не узгоджується зі ст. 10 Закону України «Про виконавче провадження» (далі-Закон). Так, ця норма завершується констатацією, що заходи примусового виконання рішень мають бути передбачені Законом, але це положення певною мірою входить у дисонанс з:

- нормами самого Закону;
- з повноваженнями судів, яким надані повноваження встановлювати та змінювати порядок і спосіб виконання рішень.

Принцип юридичної визначеності диктує правило про те, що певні норми Закону мають чітко врегульовувати права та обов'язки суб'єктів виконавчих процесуальних правовідносин, але ж поняття «заходи примусового виконання рішень» відокремлено у окрему норму і вони не мають прямого правового зв'язку з іншими нормами законодавства. А така регламентація певних понять у Законі є концептуально неправильною, оскільки за змістом перелічених у ст. 10 Закону заходів їх можна асоціювати з певними видами виконавчих проваджень, а саме:

1) звернення стягнення на кошти, цінні папери, інше майно (майнові права), корпоративні права, майнові права інтелектуальної

власності, об'єкти інтелектуальної, творчої діяльності, інше майно (майнові права) боржника, у тому числі, якщо вони перебувають в інших осіб або належать боржникові від інших осіб, або боржник володіє ними спільно з іншими особами – цей захід асоціюється з порядком звернення стягнення на майно боржника;

2) звернення стягнення на заробітну плату, пенсію, стипендію та інший дохід боржника – цей захід дослівно відповідає назві виконавчого провадження, регламентованого у розділу IX Закону, але у разі встановлення судом розстрочки питання має ставитися більш широко і про стягнення періодичних платежів;

3) вилучення у боржника і передача стягувачу предметів, зазначених у рішенні за своєю суттю є змішаним виконавчим провадженням, оскільки передбачає вилучення певних речей у боржника і передачу їх стягувачу, а не їх продаж з публічних торгів;

4) заборона боржнику розпоряджатися та/або користуватися майном, яке належить йому на праві власності, у тому числі коштами, або встановлення боржнику обов'язку користуватися таким майном на умовах, визначених виконавцем – це положення слід пов'язувати з тимчасовими заходами забезпечення виконання рішення, а саме накладанням арешту на майно боржника, що може реалізовуватися через ухвалу суду або постанову виконавця.

Проведений короткий аналіз ст. 10 Закону свідчить про те, що при формулюванні переліку заходів примусового виконання законодавцем не врахована специфіка виконання рішень немайнового характеру, а також ті заходи, які виконавець має вжити з дозволу суду, зокрема, примусове проникнення до житла чи іншого володіння фізичної особи та/або безперешкодне входження на земельні ділянки (ст. 18 Закону) тощо, а вжиття таких заходів потребує формування специфіки вчинення таких виконавчих дій. Це питання дуже важливе, оскільки воно пов'язане з конституційним правом людини на її особисту недоторканість та недоторканість житла (статті 29, 30) [6]. Тому при відсутності чіткої регламентації цих питань у Законі застосування права на примусове проникнення до житла або на земельну ділянку, належну боржнику, залежатиме від «фантазії» виконавця і методів опору з боку боржника. З такою регламентацією прав виконавців не можна погодитися, оскільки її важко визнати юридично визначеною.

Отже, у світлі удосконалення законодавства про примусове виконання рішень, на нашу думку, слід чітко сформулювати поняття, які застосовуються у Законі та узгодити їх між собою. Зокрема, відштовхуючись від назви Закону України «Про виконавче провадження» доцільно вдосконалити поняття «виконавче провадження», але не як узагальнюючий термін, а як конкретну послідовність дій виконавця

з виконання певного виду рішень. Зокрема, при розробці одного із законопроектів про виконавче провадження вченими Фурсою С.Я., Фурсою Є.І. було запропоновано доповнити його статтею 1. Основні поняття, які застосовуються у цьому Законі та було сформульоване поняття *виконавчого провадження як сукупності послідовно вчинюваних дій виконавцем, учасниками виконавчого провадження та особами, які залучаються до нього на підставі, у межах повноважень та у спосіб і в порядку, визначених Законом чи судом.*

Такий підхід характерний для цивільного судочинства, де виокремлюються: наказане, окреме і позовне провадження, яке в свою чергу поділяється на підвиди: загальне і спрощене, заочний розгляд справи і особливості позовного провадження у справах про визнання необґрунтованими активів та їх стягнення в дохід держави. І хоча автор не зовсім погоджується з таким поділом цивільного судочинства на певні провадження, але слід зауважити, що ці провадження і їх підвиди з певною логічною послідовністю «вписані» в структуру ЦПК України (ст. 19).

Тому введення конкретного поняття «виконавче провадження», яким буде позначатися і конкретизуватися певна послідовність дій виконавця з примусового виконання рішення, дозволить систематизувати інформацію за структурними елементами. Наприклад, примусове проникнення до житла боржника повинно мати конкретну ціль і обумовлювати допустимі межі поведінки виконавця в певному житловому приміщенні. Зокрема, при зверненні стягнення на майно боржника примусове проникнення до житла буде пов'язане з проведенням опису майна і накладанням на нього арешту, виконання рішення про відібрання дитини зумовлюватиме проникнення до житла з метою виявлення місця перебування дитини тощо. Припустимо, за чинною ч. 2 ст. 67 Закону передбачається, що примусове вселення стягувача полягає у забезпеченні державним виконавцем безперешкодного входження стягувача у приміщення, зазначене у виконавчому документі, *та його проживання (перебування) в ньому.* Це положення (виділене автором) навіть незручно коментувати, оскільки стягувач має право на примусове вселення у приміщення, але ж безпосередньо з цієї норми випливає, що примусове виконання поширюється й на проживання стягувача у ньому.

Отже, у разі добровільного невиконання рішення суду про вселення державному виконавцю потребуватиметься дозвіл суду на примусове проникнення до житла, але межа такого проникнення – це забезпечення входження до приміщення стягувача і все. А де буде конкретно спати або зберігати речі стягувач – ці питання не до виконавця, оскільки вони мали бути вирішені в цивільному судочинстві, щоб суд визначив

конкретні умови проживання стягувача, а виконавець їх забезпечив. Припустимо, в рішенні суду буде визначено, що стягувач має зайняти конкретну кімнату у квартирі і там розмістити власні речі у власних шафах тощо. В такому випадку вселення буде супроводжуватися звільненням кімнати від речей інших осіб, а також занесенням речей стягувача. Очевидно, що це лише приклад, який потребує усвідомлення специфіки виконавчого провадження і, зокрема, конкретизації питань вселення під час розгляду відповідної справи судом. Виникає й питання про заходи з добровільного виконання рішення (ч.6 ст.26 Закону), що в даному випадку можуть асоціюватися з передачею ключів від житлового приміщення для безперешкодного входження до нього стягувача.

Тому, на нашу думку, ґрунтовного переосмислення і перебудови мають зазнати норми Закону як у світлі удосконалення понятійного апарату, так і в контексті надання інформації, яка стимулюватиме добровільне виконання рішень боржником. Сама сутність ст. 10 Закону має бути орієнтованою на те, щоб:

- повідомити учасникам виконавчого провадження про ті види проваджень та заходи, які передбачені у Законі і можуть бути застосовані до боржника;

- поінформувати стягувача та боржника щодо тих заходів, які можуть застосовуватися по відношенню до боржника і мають метою стимулювати його до добровільного виконання рішення. При цьому слід акцентувати увагу на тому, що виконавцем можуть застосовуватися адміністративні заходи: штраф, а також ініціюватися кримінальна відповідальність за умисне невиконання рішення або створення перешкод при його виконанні;

- попередити боржників, що виконавці накладатимуть арешти на майно, рахунки у банках та інших фінансових установах, а також на майно в реєстрах, де реєструються права на нерухоме майно і транспортні засоби;

- застерегти боржників від неправомірних дій, оскільки їх потрапляння до реєстру боржників унеможливуватиме для них розпорядження належним їм цінним майном, оскільки нотаріуси під час вчинення нотаріальних дій мають перевіряти відомості про особу у такому реєстрі, а у разі звернення боржника до нотаріуса з метою відчуження майна стане очевидним факт створення перешкод з виконання рішення суду;

- відомості про додаткові заходи не поширювалися у вигляді листів, зокрема, на сайті Мін'юсту, а набули загальновідомого характеру щодо додаткових обмежень прав боржників, а саме права на:

виїзд за межі України; керування транспортними засобами; користування зброєю; полювання [7].

Короткий аналіз сучасних проблем у законодавстві про примусове виконання рішень, доводить, що настав час для комплексного вирішення існуючих проблем і виникла необхідність удосконалення положень Закону України «Про виконавче провадження».

Запропоновано надати терміну «виконавче провадження» конкретного змісту, який полягатиме в регламентації специфіки примусового виконання рішень певного виду, хоча при схвальній оцінці такої пропозиції потрібно буде змінити назву Закону і цей термін застосувати в множині, оскільки існує декілька різновидів виконавчих проваджень.

На прикладі удосконалення ст. 10 Закону України «Про виконавче провадження» продемонстровано комплексний підхід до викладення багаторівневої інформації з роз'яснення учасникам виконавчого провадження їх прав і обов'язків і необхідність сумлінно користуватися правами, не зловживаючи ними, така інформація має стимулювати зокрема, боржника до добровільного виконання рішення.

Література:

1. Про виконавче провадження. Закон України від 2 червня 2016 року № 1404-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1404-19#n995>

2. Про органи та осіб, які здійснюють примусове виконання судових рішень і рішень інших органів. Закон України від 2 червня 2016 року № 1403-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1403-19#n8>

3. Фурса С.Я., Фурса Є.І. Поняття «порядок», «способи» і строки виконання ухвал та рішень у цивільному та виконавчому процесі. *Цивільний та виконавчий процес: міжгалузеві зв'язки. Особливості розгляду судами певних категорій справ та виконання судових рішень* : монографія / за заг ред. Фурси С. Я., Русецької О. О., Хорватової О. О. Київ : Алерта, 2024. С. 23–69.

4. Фурса С. Я., Фурса Є. І. Передумови реформування законодавства про виконавче провадження. *Виконавчий процес: теорія і практика. Концепції вчених з удосконалення законодавства про виконавче провадження* : монографія / за заг. ред. докторки юридичних наук, професорки, заслуженої юристки України С. Я. Фурси. Київ : Алерта, 2023. С. 11–16.

5. Цивільний процесуальний кодекс України від 18 березня 2004 року № 1618-IV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1618-15#n6169>

6. Конституція України від 28 червня 1996 року. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80?find=1&text=%D0%BD%D0%B5%D0%B4%D0%BE%D1%82%D0%BE%D1%80%D0%BA%D0%B0%D0%BD#w1_4

7. Свистун І. Одне правопорушення, три види відповідальності: які покарання передбачені за несплату аліментів. URL: <https://www.sumyjust.gov.ua/novini/odne-pravoporushennya-try-vydy-vidpovidalnosti-yaki-pokarannya-peredbacheni-za-nesplatu-alimentiv/>